

спеціальних додаткових пристосувань.

Для опису явищ природи або математичних законів доцільне використання аудіолекцій та відеоуроків. Для відтворення текстової інформації (підручники або текстові посібники з предметів) варто застосовувати програми для читання екрана (синтезатори мовлення), такі як Freedom Scientific Jaws або NVDA. Також важливим є адаптивне навчання з використанням аудіоуроків та інтерактивних онлайн-вправ. Використання під час проведення дистанційних уроків електронних онлайн-симуляцій на платформах Phet-interactive simulations, learningapps.org або математичного калькулятора Geogebra робить інформацію більш інтерактивною та цікавою.

Безбар'єрне освітнє середовище для учнів з порушеннями зору

У підручниках для учнів зі зниженим зором використовується збільшений плоскодрукований шрифт і адаптовані кольорові ілюстрації (зменшення кількості дрібних деталей та чітке виділення контурів зображень). Вагоме місце в освітньому процесі посідає також застосування сучасних спеціальних технічних засобів. Особливе значення серед них має комп'ютер, завдяки якому учень з порушенням зору отримує широкий доступ до навчальної та соціально-культурної інформації, а також до міжособистісної комунікації – навчально-пізнавальної та індивідуально-особистісної

Для вивчення дисциплін гуманітарного циклу потрібна наявність аудіокниг, озвучених уроків та аудіопідручників, записаних на цифрові носії; тифлоплеєр з функцією диктофона для відтворення; портативного пристрою для читання [1].

Рекомендуємо педагогам закладів освіти:

- удосконалювати фахову майстерність у використанні нових технологій, зокрема штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, які дадуть змогу адаптувати навчальні матеріали та методики до освітніх потреб учнів з ООП під час дистанційного та змішаного навчання з урахуванням психолого-фізіологічних особливостей здобувачів освіти;
- дотримуватися принципів створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, механізмів забезпечення додаткової підтримки дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі;
- сприяти підвищенню професійної компетентності педагогів у питаннях профілактики та подолання освітніх втрат у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами шляхом ознайомлення з ефективними методиками, інструментами та практичними підходами до організації освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти : аналітичні матеріали для МОН України / за заг. ред. Л.І. Прохоренко, В.В. Засенка, Н.А. Ярмоли. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 77 с.
2. Лорман, Т. (2010). Сім стовпів інклюзивної освіти. Дефектологія. Особлива : навчання та виховання, (3), 3–11. <https://studfile.net/preview/5550392/>.
3. Прохоренко, Л. (2024). ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2(25), 203-219. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.265>.

Ольга СКІБІНА,

завідувач бібліотеки Донецького ОблІППО

Ганна ТКАЧЕНКО,

бібліотекар Донецького ОблІППО

РОЛЬ БІБЛІОТЕКАРЯ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: УПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

Реформи й інновації в системі освіти, зміни статусу закладів середньої освіти, введення нових освітніх стандартів, які впливають на всі сфери діяльності навчального закладу, безпосередньо стосуються й бібліотек.

10 березня 2025 року Наказом Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти № 17 в Україні було затверджено новий професійний стандарт «Бібліотекар» [3]. 18 березня 2025 року Національне агентство кваліфікацій внесло до Реєстру кваліфікацій професійний стандарт «Бібліотекар». Він стосується професії, визначеної Національним класифікатором України ДК 003:2010 «Класифікатор професій» як 2432.2 «Бібліотекар», що передбачає високий рівень знань у галузі гуманітарних наук.

Цей документ відкриває нову сторінку в розумінні ролі бібліотекаря, особливо в освітньому середовищі. Сучасний бібліотекар закладу освіти більше не обмежується традиційними функціями з обліку та видачі книжок – він стає інформаційним медіатором, педагогічним партнером і провідником у цифрову добу.

У професійному стандарті «Бібліотекар»:

- визначено професійні кваліфікації;
- окреслено можливі траєкторії здобуття професійних кваліфікацій залежно від здобутого ступеня освіти й спеціальності;
- узгоджено структуру опису компетентностей із структурою дескрипторів Національної рамки кваліфікацій;
- оптимізовано кількість компетентностей, необхідних для забезпечення виконання відповідних трудових функцій.

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти рекомендує використовувати професійний стандарт зокрема для розроблення програм професійного розвитку бібліотечних працівників і підвищення кваліфікації; розроблення посадових інструкцій до відповідних посад; оцінювання професійної діяльності бібліотечних працівників тощо. Назви типових посад залишилися без змін – це «Бібліотекар», «Бібліотекар II категорії», «Бібліотекар I категорії», «Провідний бібліотекар». До речі, Держмистецтв розпочало також розроблення професійних стандартів «Бібліограф» та «Фахівець з бібліотечної справи».

Для вдосконалення (або підтримання) професійної кваліфікації стандартом передбачені короткострокові та довгострокові форми навчання в закладах вищої освіти, закладах післядипломної освіти або безпосередньо у роботодавця. Зазначимо, що з упровадженням нового стандарту вимоги до професійної підготовки та постійного вдосконалення навичок спеціаліста значно зросли.

Що ж повинен уміти виконувати фахівець на робочому місці та які компетенції опанувати?

Бібліотекар забезпечує інформаційні, освітні, культурні потреби користувачів бібліотек через здійснення комплектування, організацію та зберігання бібліотечного фонду; забезпечує аналітико-синтетичне опрацювання інформації; обслуговування користувачів (зокрема й віддалених); соціокультурну роботу, зокрема з популяризації читання як способу здобуття знань і форми культурного дозвілля; бібліотечний маркетинг; науково-методичну роботу; застосовує цифрові технології та інструменти для професійної комунікації.

Ключові вимоги нового стандарту для бібліотекарів містять:

- 1) професійну компетентність: володіння сучасними інформаційними технологіями, інноваційними підходами в обслуговуванні користувачів;
- 2) навички комунікації та просвіти: здатність інформувати, консультувати та проводити просвітницькі заходи;
- 3) цифрову грамотність: використання цифрових ресурсів і сервісів для підвищення якості обслуговування;
- 4) проєктну діяльність: здатність розробляти та реалізовувати оновлювальні проєкти, працювати в команді;
- 5) модернізацію управлінських процесів: упровадження сучасних підходів у кадровому та ресурсному менеджменті;
- 6) доступність: створення умов для комфортного та рівного доступу до інформації для всіх категорій користувачів;
- 7) постійне професійне вдосконалення: систематична освіта й участь у конференціях, тренінгах.

Особливо актуальним цей стандарт є для бібліотекарів у школах, коледжах, університетах. Згідно з документом, бібліотекар освітнього закладу має бути активним учасником навчального процесу: організовувати неформальну освіту, створювати комфортне читацьке середовище, розробляти електронні ресурси, а також взаємодіяти з учнями, учителями, батьками й адміністрацією. Фактично

бібліотекар стає освітнім фасилітатором, який підтримує самостійне навчання, критичне мислення й інформаційну гігієну учнів.

Відповідно до нового стандарту бібліотекар має не лише виконувати відповідні професійні функції, а й розвивати комунікативні та соціальні навички, зокрема здатність до створення партнерств, реалізації адвокаційних кампаній, організації заходів із залученням громадськості. Такі підходи наближають шкільну бібліотеку до модерної моделі бібліотеки третього покоління – відкритого інтелектуального простору, орієнтованого на розвиток особистості.

Бібліотекар освітнього закладу виконує широкий спектр завдань, які охоплюють як традиційні бібліотечні функції, так і нові напрями діяльності. Таким важливим напрямом є популяризація читання, що змушує фахівця постійно вдосконалювати власну читацьку компетентність, а також формувати її в учнів.

У Стратегії розвитку читання на період до 2032 року читацька компетентність визначається як ключовий елемент особистісного, освітнього та громадянського розвитку людини, необхідний для успішного навчання та професійної реалізації [4].

Читацька компетентність є однією з ключових компетентностей, на які орієнтується Нова українська школа. Вона полягає в здатності особи розуміти текст як частину повсякденного життя й навчальної діяльності, уміти шукати, відтворювати та використовувати інформацію, інтерпретувати зміст, формулювати висновки, а також оцінювати й осмислювати прочитане, ставити запитання, робити вибір. З неї починається критичне мислення, медіаграмотність, творчість. Уміння читати – це вміння мислити.

Робота бібліотеки інституту в цьому напрямі є постійною, окрім того зосередженою на науково-методичних, академічних аспектах. Зокрема, упроваджено нову освітню програму підвищення кваліфікації для бібліотекарів закладів освіти «Формування інформаційно-цифрової компетентності бібліотекаря нової формації», яка містить теми промоції читання, копірайтингу, бібліографії електронних ресурсів, візуалізації промоційних продуктів та впровадження штучного інтелекту в бібліотечну діяльність. Розроблено нові модулі для бібліотекарів: «Формування інформаційної культури та промоція читання», «Штучний інтелект – сучасний помічник бібліотекаря» та впроваджено в роботу спецкурс для всіх категорій педагогічних працівників «Нові освітні інструменти та штучний інтелект».

Підготовлено збірник авторських практичних матеріалів за результатами обласної WEB вітрини «Промоція читання: сучасні підходи та можливості» та спільно з провідною бібліотекаркою Білозерської загальноосвітньої школи I-III ступенів №18 Білозерської міської ради Донецької області Оленою Філіппенко розроблено методичний збірник «Формування мотивації учнів молодших класів до читання сучасної української дитячої літератури» (див. <https://bibliotekaippo7.wixsite.com/my-site-5>).

У межах IX Обласного фестивалю до Дня української писемності та мови презентовані авторські буктрейлери за творами українських письменників (див. <https://bibliotekaippo7.wixsite.com/my-site-7/2024>). Щорічно бібліотека інституту модерує Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек у межах Міжнародного місячника на рівні Донецької області за участі бібліотекарів закладів освіти спільно з педагогічними колективами, письменниками, закладами культури та громадськими організаціями. Віртуальні бібліотечні виставки, усні журнали, буктрейлери, фоторепортажі, огляди літератури, результати конкурсів, матеріали квестів, статті, сценарії тощо можна побачити тут <https://bibliotekaippo7.wixsite.com/misyachnikdonippo/2024>.

Проведено вебінар «Опрацювання та цитування літературних джерел. Створюємо методичні посібники» з метою презентації способів оформлення методичних (науково-методичних) збірників; бібліографічних посилань в опублікованих і неопублікованих документах і правил академічної доброчесності. <https://surl.gd/phodph>.

У межах освітнього хабу «Донецчина» відбулася зустріч із сучасною українською письменницею Катериною Кисельовою, яка пише під псевдонімом Катерина Сіль. Її секрети залучення дітей до читання оприлюднені на сайті <https://surl.lu/mtmxsb>.

Важливо формувати читацьку компетентність ще в дитинстві, коли книжка є не лише джерелом знань, а вікном у світ емоцій, цінностей, уяви. У школі вона розвивається через систематичне читання, обговорення творів, самовираження. Проте про справжню зрілість цієї компетентності можна говорити тоді, коли людина вчиться читати між рядків, ставити питання до тексту, співвідносити прочитане з власним досвідом. У дорослому віці читання допомагає нам ухвалювати рішення,

розвиватися професійно, бути медіаграмотними й активними громадянами.

Саме з цією метою передбачено комплексні заходи щодо підтримки та розвитку читання в освітньому середовищі, зокрема – через модернізацію бібліотек, оновлення бібліотечних фондів, інтеграцію бібліотек у навчальний процес, застосування цифрових ресурсів для промоції читання, розроблення інноваційних методик підтримки читацьких практик тощо.

Новий стандарт акцентує увагу на нових рівнях обслуговування читачів, на індивідуальному підході, а також на цифровізації. Цифрова компетентність входить до переліку ключових у стратегічних міжнародних документах, є наскрізною та багатофункціональною, яка може бути застосована в різних сферах. Відповідно до Європейської DigComp для громадян цифрова компетентність – це впевнене, критичне й відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності й участі у житті суспільства [1]. Рамка допоможе оцінити рівень цифрової компетентності, виявити лакуни в знаннях, спланувати шлях удосконалення.

19 червня 2024 року на платформі Дія.Освіта запустили два нові інструменти з цифрової грамотності для працівників бібліотек: Рамку цифрової компетентності та Цифрограм для бібліотекарів. Впровадження цих інструментів для бібліотечних працівників допоможе підвищити рівень обізнаності цифрових навичок та ефективніше працювати з потребами сучасних користувачів [2].

Проект із розробки Рамки цифрової компетентності та Цифрограму для бібліотекарів реалізувало Міністерство цифрової трансформації у співпраці з Програмою розвитку ООН (UNDP) в Україні в межах «Проекту підтримки Дія» за фінансування Швеції, а також підтримки Українською бібліотечною асоціацією. За основу взято європейську концептуально-еталонну модель цифрових компетентностей для громадян DigComp 2.2:1 The Digital Competence Framework for Citizens, вона охоплює 5 сфер цифрових компетентностей:

1. Пошук та робота з інформацією – здатність знаходити, оцінювати та ефективно використовувати цифрові ресурси, зокрема онлайн-каталоги та бази даних.
2. Цифрова комунікація та співпраця – навички використання цифрових інструментів для комунікації з користувачами та колегами, організація онлайн-заходів.
3. Створення та управління цифровим контентом – здатність розробляти, створювати й управляти цифровими продуктами та ресурсами, зокрема сайтами й соціальними мережами.
4. Безпека та захист даних – знання правил захисту особистих даних користувачів та кібербезпека, захист бібліотечних систем і ресурсів.
5. Інновації та цифрове лідерство – навички використання новітніх технологій для виконання професійних завдань і впровадження інновацій у бібліотечну діяльність.

Цифрограм для бібліотекарів – це інструмент для виявлення сильних сторін та прогалин в опануванні професійними цифровими навичками у сфері бібліотечних послуг. Тест допоможе оцінити рівень цифрових знань і навичок, визначити сфери, що потребують покращення, та планувати подальший професійний розвиток [5].

«Високий рівень володіння цифровими навичками для сучасного бібліотекаря є життєво необхідним. Ідеться й про використання загальних цифрових інструментів, наприклад, для створення контенту чи проведення навчання з цифрової грамотності, і про впровадження та застосування спеціальних бібліотечних програм та сервісів, і про використання цифрових інструментів для організації нових послуг і виконання управлінських завдань. Рамка цифрових компетентностей та Цифрограм для бібліотекарів допоможуть кожному бібліотекарю краще зорієнтуватися й правильно побудувати індивідуальну освітню траєкторію вдосконалення цифрових навичок», – зазначила Оксана Бруй, президент ВГО Українська бібліотечна асоціація, заступник генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого [5].

Для бібліотекаря XXI століття вміння працювати з технологіями штучного інтелекту перестає бути інноваційною опцією – це професійна потреба. Штучний інтелект відкриває перед бібліотекарем нові можливості: автоматизація рутинних завдань, створення персоналізованих рекомендацій для читачів, підбір джерел за заданими критеріями, генерування текстів, анотацій, буктрейлерів, тестів, оформлення презентацій, створення зображень і відео для візуального супроводу заходів, формування читацьких списків, створення інтерактивних виставок тощо.

Бібліотека інституту є амбасадором цифрової освіти проекту «Дія». Напередодні Глобального тижня медійної та інформаційної грамотності, який щорічно відзначається у світі за ініціативою ЮНЕСКО, проведено вебінар для всіх категорій педагогічних працівників і бібліотекарів закладів

освіти з теми «Цифрові інструменти в освіті». Освітяни Донецьчини опанували онлайн-сервіси зі штучним інтелектом, які допомагають генерувати зображення (Copilot, Dream by WOMBO, DeeperAI), конвертувати файли в різні формати (Iloverpdf), перетворювати зображення в текст, а текст – в аудіо (Istio, Ttsmaker), створювати відео та використовувати чат-боти (Poe, Gholia), перевіряти створені матеріали за допомогою штучного інтелекту на відсоток оригінальності (TinEye), генерувати унікальні історії (Bedtimestory, Kazka.fun, Makemytale) та переписувати складні тексти доступною мовою, що легко сприймається, враховуючи вікові особливості учнів (Owlift) тощо (див. <https://surl.li/qfjdc>).

Працівники бібліотеки Донецького ОблІППО створили тематичну онлайн-дошку «Нейромережі та послуги штучного інтелекту для освітян» (<https://padlet.com/konkursbibliotekaippo/padlet-bvzdxgql6bh4b18j>), що містить добірку корисних матеріалів про можливості використання штучного інтелекту в роботі бібліотекарів і учителів. Були проведені численні обласні вебінари для освітян, присвячені ШІ, під час яких викладачі інформатики, математики, хімії, технологій, бібліотекарі та інші спеціалісти ознайомилися з різноманітною інформацією, упорядкованою за тематичними напрямками. Онлайн-дошка постійно поповнюється новою корисною інформацією та містить бібліографічний список інформаційних джерел.

Зважаючи на пріоритети, окреслені вище, на 2025-2026 навчальний рік

ПРОПОНУЄМО БІБЛІОТЕКАРЯМ ЗАКЛАДІВ ЗЗСО, ПО, ПТО:

- 1) поширити інформацію серед бібліотекарів (керівникам професійної спільноти), знати нові вимоги стандарту (бібліотекарям закладів освіти);
- 2) удосконалювати рівень професійної компетентності за допомогою формальної та неформальної освіти;
- 3) реалізовувати систему взаємопов'язаних заходів щодо формування читацької грамотності, суголосну із завданнями Стратегії розвитку читання на 2023-2032 роки;
- 4) використовувати цифрові інструменти в повсякденній роботі та систематично вдосконалювати цифрову компетентність.

Ці кроки сприятимуть поступовому й ефективному впровадженню нових вимог у бібліотечну практику.

Новий професійний стандарт «Бібліотекар» – це не просто нормативний документ, а потужний стимул трансформації бібліотек закладів освіти, що окреслює сучасні вимоги до компетентностей професіонала, зосереджуючи увагу на цифрових технологіях та створенні нового освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Проєкт Мінцифри та FAVBET «Цифровізація бібліотек» став найкращою практикою взаємодії бізнесу з державою. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-mincifri-ta-favbet-cifrovizaciya-bibliotek-stav-najkrashchoyu-praktikoyu-vzayemodiyi-biznesu-z-derzhavoyu> (дата перегляду: 03.06.2025).
2. Проєкт Рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника. Digital competence framework for librarians, 2024. Дія. Освіта : [сайт]. URL : <https://surl.li/ugubdw> (дата перегляду: 03.06.2025).
3. Професійний стандарт «Бібліотекар» / Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти. [Чинний від 2025-03-20]. URL : <https://drive.google.com/file/d/1lyHZ6SKAr1F-Q9TtSacb431iPJmU6xw5/view> (дата перегляду: 08.06.25).
4. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки : Розпорядження від 3 березня 2023 р. № 190-р. Кабінет Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-rozvytku-chytannia-na-period-do-2032-roku-chytannia-ia-k-zhyttieva-s190-30323> (дата перегляду: 09.06.25).
5. УБА. Українська бібліотечна асоціація : [сайт]. URL : <https://ula.org.ua/> (дата перегляду: 09.06.2025).
6. Цифрограм. Тести. Дія. Освіта : [сайт]. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/digigram> (дата перегляду: 06.06.2025).